

Maatschappelijk Verantwoord Beleggen beleid

September 2020

1. Introductie

1.1. Context en uitgangspunten voor het beleid met betrekking tot maatschappelijk verantwoord beleggen door Pensioenfonds Vervoer

Pensioenfonds Vervoer wil invulling geven aan zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid en verantwoorde beleggingsmogelijkheden benutten. In 2008 heeft Pensioenfonds Vervoer voor het eerst een beleid voor maatschappelijk verantwoord beleggen vastgesteld en zijn de Principles for Responsible Investment ondertekend. Sindsdien wordt het beleid periodiek geëvalueerd en verder ontwikkeld.

Pensioenfonds Vervoer is een lange termijn belegger en heeft als doelstelling een goed pensioen voor nu en voor later voor haar deelnemers, de gewezen deelnemers en de pensioengerechtigden. Daarbij vindt het pensioenfonds het belangrijk rekening te houden met maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB). Pensioenfonds Vervoer stimuleert bedrijven waarin zij belegt maatschappelijk verantwoord te ondernemen. Op deze wijze geeft Pensioenfonds Vervoer invulling aan langetermijnwaardecreeatie.

Uitgangspunten en MVB-overtuigingen

Voor het ontwikkelen en implementeren van een MVB-beleid is het van belang te weten waar Pensioenfonds Vervoer voor staat en welke uitgangspunten en overtuigingen het pensioenfonds belangrijk vindt.

Pensioenfonds Vervoer heeft in 2020 uitgebreid stil gestaan bij het opstellen van MVB-overtuigingen. Deze MVB-overtuigingen geven richting bij de praktische invulling voor de huidige en toekomstige beleggingen.

- De belangrijkste drijfveren voor het voeren het MVB-beleid zijn: het maatschappelijk perspectief, reputatiebeheersing en de risico-rendementsverhouding.
- MVB is een integraal onderdeel van het beleggingsbeleid en vraagt daarom regelmatig tijdsbeslag in de bestuursvergadering.
- Bij toepassing/uitbreiding van gevoerd MVB-beleid neemt het pensioenfonds het kostenaspect ervan te allen tijde in overweging. Hierbij kan expliciet beoordeeld worden of de reikwijdte van de MVB-beslissing de omvang van de te maken kosten rechtvaardigt.
- Het pensioenfonds vindt het belangrijk om de beleggingsportefeuilles te vrijwaren van maatschappelijk onwenselijke activiteiten en accepteert (beperkte) rendementsafwijkingen als gevolg van gevoerde MVB-beleid.
- Het pensioenfonds heeft de overtuiging dat het toepassen van ESG-integratie (meenemen van duurzaamheidsinformatie) binnen de beleggingsportefeuilles op de lange termijn een neutraal tot positief effect heeft op het risico-rendementsprofiel van de portefeuille.
- Naast financiële-, risico- en rendementsoverwegingen worden ook MVB-overwegingen meegewogen bij het selecteren van (nieuwe) managers en mandaten.
- Het is de overtuiging van het pensioenfonds om aan vermogensbeheerders geen performance fee te betalen, hierbij wordt geen uitzondering gemaakt ten behoeve van maatschappelijk verantwoord beleggen.

Themabepaling Pensioenfonds Vervoer

In zijn MVB-beleid richt Pensioenfonds Vervoer zich op een aantal specifieke thema's. Deze zijn mede gebaseerd op basis van een deelnemersonderzoek. De keuze voor deze thema's is herbevestigd in 2020.

De gekozen thema's zijn:

- Werknemersrechten
- CO₂/klimaatverandering
- Beloningsbeleid

In hoofdstuk 6 van dit beleid geeft Pensioenfonds Vervoer een nadere toelichting hoe het fonds invulling geeft aan deze thema's.

1.2. Ambities en doelstellingen MVB-beleid

Ambitieniveau van Pensioenfonds Vervoer

Pensioenfonds Vervoer heeft zijn ambitieniveau als volgt bepaald:

- Het pensioenfonds heeft de ambitie dat het MVB-beleid op een zo groot mogelijk deel van de portefeuille wordt toegepast, daar waar mogelijk en implementeerbaar. Als randvoorwaarde kiest het pensioenfonds voor een pragmatische aanpak.
- Het pensioenfonds wil ten opzichte van zijn *peers* eerder een volger dan een voorloper zijn in de ontwikkelingen van MVB-beleid en -instrumenten.
- Het pensioenfonds wil een koploper zijn van de middenmoot van een in de markt toonaangevende duurzaamheidsbenchmark.

MVB is continu in ontwikkeling. In toenemende mate worden ook vanuit wet- en regelgeving nieuwe vereisten opgesteld waar pensioenfonds aan moeten voldoen, ook op het gebied van MVB. Pensioenfonds Vervoer zal uiteraard aan deze regels voldoen. Daarnaast maakt het pensioenfonds eigen keuzes en formuleert het korte en lange termijn doelstellingen.

Korte termijn doelstellingen 2021-2023

- Aanscherpen en implementeren van het landenbeleid en beleid rond staat gerelateerde bedrijven.
 - o Pensioenfonds Vervoer belegt in een groot aantal landen en in staat gerelateerde ondernemingen. Pensioenfonds Vervoer onderzoekt of het huidige landenbeleid (toepassing van de VN sanctielijst) aangescherpt kan worden door objectieve criteria op landen toe te passen rond naleven van mensenrechten, arbeidsnormen en anti-corruptie (tijdslijn: in 2021).
- Onderzoek naar investment grade benchmarks en multi-factor benadering met ESG-randvoorwaarden.
 - o In de portefeuille voor bedrijfsobligaties wordt de toegevoegde waarde onderzocht van het toepassen van factoren. Eventuele toepassing daarvan dient te passen bij het maatschappelijk verantwoord beleggen beleid van het pensioenfonds.
- Ontwikkelen en implementeren van klimaatbeleid waarbij specifiek aandacht is voor het beheersen van klimaatrisico's aan de hand van het eerder uitgevoerde onderzoek over klimaatrisico's (tijdslijn: in 2021).
- Ontwikkelen en implementeren van uitsluiting beleid rond:
 - o Tabak (tijdslijn: in 2020/2021).
 - o Steenkolen en teerzanden (tijdslijn: 2020/2021).
- Transparantie vergroten over MVB-ontwikkelingen en de inzet van MVB instrumenten door Pensioenfonds Vervoer, met nadruk op de door het pensioenfonds geformuleerde thema's.
- Herijken van de ESG-randvoorwaarden van de bestaande multi-factor ESG aandelenbenchmarks (tijdslijn: in 2021).
- Onderzoeken in hoeverre doelinvesteringen toegepast kunnen worden in de beleggingsportefeuille (tijdslijn: in 2021).
- Aanscherpen en implementeren van ESG-integratie bij portefeuillemanagers conform het MVB-beleid van Pensioenfonds Vervoer (tijdslijn: in 2022).

Lange termijn doelstellingen

- Verdere integratie van MVB in alle onderdelen van strategisch beleggingsbeleid
- Onderzoeken hoe de EU-taxonomie kan worden toegepast op de beleggingsportefeuilles

1.3. Uitgangspunten en internationale kader

Om invulling te geven aan maatschappelijk verantwoord beleggen maakt Pensioenfonds Vervoer gebruik van internationale en breed geaccepteerde normenkaders. Deze kaders worden door het pensioenfonds onderschreven en worden gebruikt bij de beoordeling van de ondernemingen waarin het pensioenfonds belegt. De onderstaande kaders vormen daarmee de basis voor het MVB-beleid van het pensioenfonds.

Het gaat om de volgende internationale kaders:

- UN Global Compact¹
- Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen Convenant voor Pensioenfondsen (IMVB Convenant)²
- OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen³
- UN Guiding Principles on Business and Human Rights⁴
- Principles for Responsible Investing (PRI)⁵
- Sustainable Development Goals (SDG's)⁶

Internationale kaders

Het *UN Global Compact* vindt haar oorsprong in internationaal breed geaccepteerde verdragen, zoals de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, de conventies van de International Labour Organisation, de Verklaring van Rio inzake Milieu & Ontwikkeling en de anti-corruptie principes van de UN Conventie tegen Corruptie.

Door het ondertekenen van het *International Maatschappelijk Verantwoord beleggen (IMVB) Convenant* voor Pensioenfondsen behoren ook OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen en de UN Guiding Principles on Business and Human Rights tot het internationale normenkader van het pensioenfonds. De *OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen* maken duidelijk wat van ondernemingen wordt verwacht op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO). Ze bieden ondernemingen handvatten over hoe om te gaan met kwesties zoals ketenverantwoordelijkheid, mensenrechten, kinderarbeid, milieu en corruptie. Volgens deze richtlijnen worden bedrijven geacht de daadwerkelijke en mogelijke negatieve impact van hun handelen op belanghebbenden te identificeren, voorkomen en verminderen. Daarnaast onderscheiden de OESO-richtlijnen consumentenbelangen, wetenschap en technologie, mededinging en belastingen. De OESO-richtlijnen worden momenteel onderschreven door 44 landen. Hiermee zijn deze richtlijnen de enige door overheden onderschreven MVO-richtlijnen voor internationaal ondernemen en het enige kader dat een geschillenbeslechtingsstelsel bevat. De Nederlandse overheid implementeert deze richtlijnen via zogenoemde convenanten.

De *UN Guiding Principles on Business and Human Rights* zijn internationale normen over mensenrechten waaraan staten en ondernemingen zich dienen te houden. Deze zijn in 2011 door de Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties goedgekeurd.

Pensioenfonds Vervoer heeft de *Principles for Responsible Investing (PRI)* in 2008 ondertekend. Hiermee committeert Pensioenfonds Vervoer zich aan zes principes die gerelateerd zijn o.a. het meenemen van duurzaamheidsonderwerpen in het besluitvormingsproces. Daarnaast stelt het pensioenfonds zich op als

¹ <https://www.unglobalcompact.org>

² <https://www.imvoconvenanten.nl/nl/pensioenfondsen/convenant>

³ <http://www.oecd.org/daf/inv/mne/48004323.pdf>

⁴ https://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf

⁵ <https://www.unpri.org>

⁶ <https://sdgs.un.org/goals>

betrokken belegger door te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen en gaat zij in gesprek met bedrijven. Jaarlijks beoordeelt de PRI de voortgang en de implementatie van verantwoord beleggen bij meer dan 1000 institutionele beleggers wereldwijd. Zie bijlage 4 voor de zes PRI principes.

De *Sustainable Development Goals* (SDGs) van de Verenigde Naties vormen de wereldwijde maatschappelijke agenda voor overheden, ondernemingen en beleggers. De SDGs bestaan uit 17 ontwikkelingsdoelstellingen, die onderliggend 169 concrete targets hebben. De SDGs richten zich primair op de overheden van de 193 landen van de Verenigde Naties maar ook bedrijven worden gestimuleerd een bijdrage te leveren aan de doelstellingen.

Veel institutionele beleggers hebben de SDGs ook omarmd. Daarbij wordt vaak aansluiting gezocht met speerpunten van de institutionele belegger. Voor Pensioenfonds Vervoer sluit een aantal SDGs goed aan bij de thema's van het fonds, namelijk bij Werknemersrechten en CO₂/Klimaatverandering. Het betreffen SDG 8 'Waardig werk en economische groei', SDG 7 'Betaalbare en duurzame energie' en SDG 13 'Klimaatactie'.

Wet- en regelgeving

Naast deze internationale normenkaders implementeert Pensioenfonds Vervoer uiteraard ook de relevante MVB- wet- en regelgeving en houdt het pensioenfonds rekening met de vereisten van de toezichthouders. De ontwikkelingen op dit gebied gaan snel. Met name vanuit de Europese Unie komt nieuwe regelgeving zoals IORP II⁷ en de Shareholders Right Directive⁸ die inmiddels verankerd zijn in de Nederlandse wet. Daarnaast wordt in 2020 en verder, regelgeving verwacht naar aanleiding van het 'EU Action Plan on Sustainable Finance'. Pensioenfonds Vervoer verwacht dat de vereisten rondom transparantie en maatschappelijk verantwoord beleggen de aankopende jaren verder zal toenemen.

1.4. Reikwijdte van MVB-beleid

Pensioenfonds Vervoer belegt zoveel mogelijk via beleggingsmandaten in plaats van beleggingsfondsen. Het MVB-beleid is dan ook in de basis van toepassing op de gehele beleggingsportefeuille van Pensioenfonds Vervoer. Hierdoor kunnen de uitgangspunten, speerpunten en overtuigingen van het fonds zelf zo compleet en consequent mogelijk in de praktijk worden gebracht. Dit betekent bijvoorbeeld dat wanneer het pensioenfonds niet wil beleggen in bepaalde ondernemingen zij deze kan uitsluiten van haar beleggingen. Zie hiervoor ook de nadere uitwerking onder paragraaf 3.3.

In een enkel geval belegt Pensioenfonds Vervoer bewust in een beleggingsfonds. Ook dan wordt er rekening mee gehouden dat het beleggingsfonds zo veel mogelijk in lijn met de uitgangsprincipes van Pensioenfonds Vervoer belegt.

1.5. Governance

Het bestuur stelt het MVB-beleid vast. Zij laat zich hierbij adviseren door het bestuursbureau en haar integraal vermogensbeheerder. De uitvoering en de implementatie van het MVB-beleid is uitbesteed aan de integraal vermogensbeheerder, Achmea Investment Management, die hierover verantwoording aflegt aan (het bestuur van het) Pensioenfonds Vervoer.

⁷ *Institutions for Occupational Retirement Provision (IORP II)* is een Europese Pensioenfondsrichtlijn, in Nederland onder meer verwerkt in het FTK (Financiële Toetsing Kader). Pensioenfondsen worden o.a. verplicht gesteld om ESG factoren die het fonds financieel relevant acht, op te nemen in het Governance- en Risicobeheersysteem en eigen risicobeoordeling.

⁸ De *Shareholders Rights Directive (SRD)* is een Europese richtlijn. De richtlijn bevat onder andere een regeling voor de identificatie van aandeelhouders en transparantieverplichtingen voor institutionele beleggers, vermogensbeheerders en stemadviseurs. Daarnaast geeft de richtlijn aandeelhouders meer invloed op de beloning van bestuurders en commissarissen van vennootschappen. Het verplicht vennootschappen bepaalde transacties met verbonden partijen openbaar te maken en goed te laten keuren. Tenslotte zijn er bepalingen toegevoegd ter verbetering van de communicatie rond identificatie en aandeelhoudersvergaderingen.

Het MVB-beleid wordt in beginsel eens in de drie jaar geëvalueerd. Evaluatie en eventuele aanpassing van het beleid kan vaker plaatsvinden als het bestuur hier aanleiding toe ziet of vanwege wijzigingen in wet- en regelgeving.

2. Rol van ESG⁹ in beleggingsproces: ESG-integratie

De afkorting ESG staat voor *Environment, Social and Governance*. Deze afkorting wordt vaak gehanteerd bij het meenemen en meewegen van duurzaamheidsinformatie in het beleggingsproces, ook wel bekend als ESG-integratie.

ESG-integratie kan op verschillende niveaus in het beleggingsproces worden toegepast, zowel bij de bepaling van de strategische asset allocatie als bij de uitvoering van de beleggingsportefeuilles door de geselecteerde vermogensbeheerders.

Het pensioenfonds heeft al enige ervaring opgebouwd met het toepassen van ESG scenario's (bv klimaatscenario's) bij de strategische allocatie. Daaruit blijkt dat bij een 'top down' scenario ook rekening moet worden gehouden met dominante 'neveneffecten', zoals door rente-effecten. De komende tijd moet blijken of analyses op meer meso/ bottom-up niveau adequatere informatie geven over de te onderzoeken risico's en impact van klimaat-scenario's.

ESG-integratie op portefeuilleniveau vindt al geruime tijd plaats en sluit aan bij de volgende MVB-overtuiging: "Het pensioenfonds heeft de overtuiging dat het toepassen van ESG-integratie (meenemen van duurzaamheidsinformatie) binnen de beleggingsportefeuilles op de lange termijn een neutraal tot positief effect heeft op het risico-rendementsprofiel van de portefeuille."

ESG-Integratie

Pensioenfonds Vervoer verwacht van zijn vermogensbeheerders dat zij ESG-integratie toepassen. Hierbij wordt duurzaamheidsinformatie in beleggingsanalyses structureel meegewogen zodat beter geïnformeerde beleggingsbeslissingen genomen kunnen worden. Dit kan ertoe leiden dat het risico verminderd wordt en/of dat er extra financieel rendement behaald kan worden. Pensioenfonds Vervoer ziet dat ESG-integratie nog in ontwikkeling is en stimuleert via de integraal vermogensbeheerder deze beweging bij vermogensbeheerders zonder dit te willen of kunnen verplichten. De integraal vermogensbeheerder houdt bij de selectie en monitoring van de vermogensbeheerders rekening met ESG.

Reikwijdte ESG-integratie

ESG integratie is van toepassing op de gehele portefeuille, met uitzondering van indexfondsen en indexmandaten, waarbij een benchmark volledig gevolgd wordt. Pensioenfonds Vervoer heeft er tot op heden voor gekozen om bij de vaststelling van een tweetal aandelenbenchmarks rekening te houden met ESG-factoren door deze te verwerken in de benchmarks, die vervolgens passief worden uitgevoerd.

Monitoring ESG-integratie vermogensbeheerders

Pensioenfonds Vervoer laat jaarlijks een onderzoek uitvoeren door de integraal vermogensbeheerder naar de staat en voortgang van ESG-integratie onder zijn vermogensbeheerders. Als basis hiervoor dient de PRI-self assessment van de vermogensbeheerders aangevuld met informatie uit een eigen vragenlijst van de integraal vermogensbeheerder en de gesprekken die de integraal vermogensbeheerder met de vermogensbeheerders voert. De integraal vermogensbeheerder brengt een rapport uit over de ontwikkelingen bij de vermogensbeheerders. Pensioenfonds Vervoer stimuleert dat al haar vermogensbeheerders de PRI

⁹. De term ESG wordt vaak gebruikt in relatie met beleggingsprocessen. De term MVB daarentegen wordt vaak gebruikt in een bredere beleidscontext en geeft veelal een norm of overtuiging aan die wordt toegepast.

ondertekend hebben of in afzienbare toekomst zullen gaan ondertekenen. Voor het verder brengen en doorontwikkelen van ESG integratie is het van belang dat goede ESG data beschikbaar is. Pensioenfonds Vervoer verwacht dat in de toekomst, al dan niet onder druk van de (EU) wet- en regelgever, meer en betere ESG data beschikbaar zal zijn. Dit is een voorwaarde om ESG integratie verder te brengen.

3. MVB instrumenten

Pensioenfonds Vervoer kan verschillende MVB-instrumenten inzetten bij het implementeren van het MVB-beleid, zoals:

- Screenen van bedrijven op schendingen van internationale normen.
- Acteren als betrokken belegger door middel van:
 - o Engagement
 - o Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen
- Uitsluiten van landen en ondernemingen
- Doel investeringen
- Massaschade claims

3.1. Screening van bedrijven op schenden van internationale normen

Om goed inzicht te krijgen of ondernemingen zich houden aan de internationale normen, zoals verwoord in het UN Global Compact, de OESO-richtlijnen en de UN Guiding Principles on Business and Human Rights, laat Pensioenfonds Vervoer elk kwartaal de beleggingsportefeuilles screenen. Dat betekent dat het beleggingsuniversum wordt gecontroleerd op ondernemingen die mensenrechten, arbeidsnormen, milieunormen en anti-corruptie regels schenden. Hierbij wordt gekeken naar de impact van het gedrag van de onderneming op de samenleving en/of milieu en de ernst, schaal en onomkeerbaarheid van de schending. Dit houdt het volgende in:

- Ernst verwijst naar de heftigheid van de negatieve impact.
- Met Schaal wordt het bereik van het gevolg bedoeld, bijvoorbeeld het aantal mensen dat wordt getroffen of kan worden getroffen of de omvang van de milieuschade.
- Onomkeerbaarheid verwijst naar de grenzen aan de mogelijkheden om de situatie van de getroffen personen of het milieu te herstellen zodat deze overeenkomt met de situatie die voorafging aan de negatieve impact.

Door het screenen van de ondernemingen in het beleggingsuniversum kan Pensioenfonds Vervoer risico's (negatieve impact) voor de samenleving en het milieu identificeren. Door middel van het Normatieve engagement programma (zie paragraaf 3.2.1) spreekt Pensioenfonds Vervoer ondernemingen aan op hun gedrag om zo de (potentiële) negatieve impact te voorkomen of te verminderen. Over het monitoren van voortgang en de resultaten van de dialoog rapporteert Pensioenfonds Vervoer periodiek. Wanneer een onderneming schade heeft veroorzaakt aan samenleving of milieu zal Pensioenfonds Vervoer de onderneming nadrukkelijk oproepen tot herstel- en verhaalmogelijkheden voor degene die schade hebben geleden.

3.2. Betrokken belegger

Als (wereldwijde) belegger heeft Pensioenfonds Vervoer belang bij de kwaliteit en continuïteit van de kapitaalmarkt, de economie als geheel en van de kwaliteit van specifieke beleggingen van het pensioenfonds in het bijzonder. Door de dialoog met bedrijven te voeren en te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen gebruikt Pensioenfonds Vervoer zijn invloed als belegger om op een positieve, constructieve manier bij te dragen aan duurzame verandering bij bedrijven waar het pensioenfonds in belegt. Het pensioenfonds besteedt

specifiek aandacht aan de strategie, duurzaamheid en corporate governance van ondernemingen met als doel langetermijnwaardecreatie te bevorderen.

3.2.1 Engagement

Pensioenfonds Vervoer heeft twee engagement programma's die complementair aan elkaar zijn: het Normatief engagement programma en het Thematisch engagement programma. Binnen het Thematisch Engagement programma heeft het pensioenfonds specifiek aandacht voor Nederlandse ondernemingen. Tot slot kan Pensioenfonds Vervoer deelnemen aan collectieve initiatieven en investor statements. Beide engagementprogramma's zijn van toepassing op de aandelen- en bedrijfsobligatie portefeuilles.

Normatief engagement programma	Thematisch engagement programma
<p>Het doel van het Normatief engagement programma is structurele schendingen van internationale normen te stoppen of te voorkomen. Het betreft de internationale normen van het UN Global Compact, OESO richtlijnen voor multinationale ondernemingen en de UN Guiding Principles on business and Human Rights.</p> <p>Structurele schendingen van deze normen vergroten het risico op nadelige gevolgen voor de onderneming, haar directe omgeving zoals lokale gemeenschappen of het milieu en voor andere belanghebbenden. Activiteiten die (mogelijk) leiden tot een schending van de internationale normen staan veelal in de belangstelling van niet-gouvernementele organisaties (ngo's) en de media. Daarnaast leiden deze schendingen vaak tot rechtszaken, die boetes of het uitbetalen van schadeclaims door de ondernemingen tot gevolg kunnen hebben. Om die redenen wil het pensioenfonds dit stoppen of voorkomen.</p> <p>Indien de onderneming de schending van de norm niet opheft en niet langer openstaat voor dialoog kan de onderneming worden uitgesloten van beleggingen en wordt de onderneming op de uitsluitingslijst geplaatst. Het Normatief engagement programma sluit goed aan bij de uitgangspunten van het IMVB convenant waar Pensioenfonds Vervoer zich in 2018 aan heeft gecommitteerd.</p>	<p>Pensioenfonds Vervoer neemt deel aan het engagement programma van de integraal vermogensbeheerder. Het Thematisch engagement programma bestaat uit circa 10 thema's en is gericht op het verhogen van sociale, milieu en governance standaarden in sectoren, ketens of bij individuele ondernemingen waarin Pensioenfonds Vervoer belegt.</p> <p>Het Thematisch engagement programma omvat verschillende onderwerpen en sectoren. Gemiddeld loopt een engagement thema 3 jaar. Bij de keuze van een thema spelen de volgende zaken een rol:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Materialiteit van het thema; • Sociale of ecologische relevantie van het thema; • Omvang van de onderneming in de beleggingsportefeuille (zowel aandelen als bedrijfsobligaties); • Inschatting van onderneming in hoeverre deze openstaat voor dialoog. <p>De thema's waarop engagement plaatsvindt, sluiten vaak aan bij één of meerdere Sustainable Development Goals zoals Pensioenfonds Vervoer hanteert. In de halfjaarlijkse rapportage is extra aandacht voor de thema's van Pensioenfonds Vervoer. Zo is er speciale aandacht voor werknemersrechten en verlaging van CO₂ binnen de klimaatthema's.</p>

Engagement ESG Nederland

Omdat Pensioenfonds Vervoer een Nederlands pensioenfonds is, is er binnen het Thematisch engagement programma extra aandacht voor Nederlandse ondernemingen. In het ESG Nederland engagementtraject gaat Pensioenfonds Vervoer in gesprek met Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen. Dit valt veelal samen met het aandeelhoudervergaderingenseizoen. Deze dialogen vinden vaak in collectief verband plaats, namelijk in samenwerking met andere Nederlandse institutionele beleggers en Eumedion (het Nederlandse corporate governance platform voor institutionele beleggers). Het gezamenlijke doel is de beïnvloeding van governance

en duurzaamheidsthema's, veelal ingegeven door de actualiteit van de aandeelhoudersvergadering. Te denken valt aan beloningsbeleid, benoeming van bestuurders, fusies & overnames en sociaal- en milieubeleid. Doordat het ESG Nederland engagement programma gedreven wordt door de agenda van de aandeelhoudersvergadering heeft dit programma een ander karakter dan het reguliere Thematisch engagement programma.

Deelnemen aan collectieve initiatieven

Vele andere institutionele beleggers hebben vergelijkbare belangen en verantwoordelijkheden. Door met hen samen te werken kan Pensioenfonds Vervoer zijn eigen middelen effectiever inzetten en de gezamenlijke invloed vergroten. Dit doet Pensioenfonds Vervoer onder andere via Eumedion en de PRI.

Met enige regelmaat worden collectieve initiatieven ontplooid waar institutionele beleggers zich bij kunnen aansluiten. De initiatieven zijn bijvoorbeeld zogenoemde collectieve engagements en *investor statements*. Het meedoen aan collectieve engagements loopt via de integraal vermogensbeheerder.

Voor het onderschrijven van *investor statements* hanteert Pensioenfonds Vervoer de volgende criteria:

- Inhoudelijke kwaliteit en aansluiting bij de uitgangspunten en thema's van Pensioenfonds Vervoer
- Realistische en concrete (SMART) doelstellingen
- Kwaliteit en ervaring lead investor
- Overige supporting investors (waar bekend)

3.2.2 Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen

Corporate governance wordt vaak vertaald met goed ondernemingsbestuur. Het heeft betrekking op de verhouding tussen de verschillende organen van de onderneming zoals raad van bestuur, raad van commissarissen, aandeelhouders en andere belanghebbenden. Hierbij spelen rekenschap, transparantie en toezicht een centrale rol. Pensioenfonds Vervoer belegt in beursgenoteerde ondernemingen en is daardoor ook aandeelhouder.

De regels rond corporate governance en aandeelhoudersrechten zijn vastgelegd in verschillende wetten en codes. De Nederlandse Corporate Governance Code is verankerd in de Nederlandse wet en heeft een aantal principes die institutionele beleggers moeten naleven conform het 'pas-toe-of-leg-uit-beginsel'. Ook vanuit de Europese Unie zijn specifieke regels vastgelegd over aandeelhoudersrechten in de Europese Shareholders Right Directive II, die vervolgens weer verankerd is in Nederlandse wetgeving. Tot slot heeft Pensioenfonds Vervoer, als deelnemer van Eumedion, zich geëngageerd aan de Nederlandse Stewardship code.

Jaarlijks publiceert Pensioenfonds Vervoer op haar website een "Verslag verantwoord en betrokken aandeelhouderschap" waarin wordt aangegeven hoe het pensioenfonds de bovengenoemde regelgeving en codes heeft geïmplementeerd.

Goede corporate governance draagt bij aan langetermijnwaardecreatie

Pensioenfonds Vervoer is ervan overtuigd dat goede corporate governance bijdraagt aan de langetermijnwaardecreatie van ondernemingen waarin Pensioenfonds Vervoer belegt. Pensioenfonds Vervoer is daarom een betrokken aandeelhouder en maakt actief gebruik van zijn aandeelhoudersrechten. Zo gaat Pensioenfonds Vervoer in gesprek met ondernemingen en stemt zij op aandeelhoudersvergaderingen. Daarbij streeft het pensioenfonds niet alleen naar een goede corporate governance maar ook naar goed ondernemingsgedrag waarbij rekening wordt gehouden met maatschappelijke-, ethische- en milieu/klimaatkwesties.

Corporate governance uitgangspunten

Het stembeleid van Pensioenfonds Vervoer is mede gebaseerd op de normen en best practices op het gebied van corporate governance zoals die van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) en die van het International Corporate Governance Network (ICGN). Daarnaast worden voor elke

afzonderlijke markt toepasselijke nationale wet- en regelgeving, lokale marktnormen en codes op het gebied van corporate governance toegepast. In bijlage 1 staan de hoofdlijnen van het stembeleid van Pensioenfonds Vervoer uitgeschreven.

Uitvoering

Pensioenfonds Vervoer kan als aandeelhouder minimaal jaarlijks op de algemene van aandeelhouders stemmen van het bedrijf stemmen.

Met een internationale aandelenportefeuille is het niet mogelijk om zelf alle aandeelhoudersvergaderingen te bezoeken en zelf te stemmen. Het pensioenfonds stemt daarom op afstand, ook wel 'proxy voting' genoemd. Om te kunnen stemmen op afstand maakt het pensioenfonds gebruik van het stemplatform van Institutional Shareholders Services (ISS). Daarnaast geeft ISS analyses en stemadvies op basis van het stembeleid van het pensioenfonds. De regie op de uitvoering van het stembeleid heeft Pensioenfonds Vervoer uitbesteed aan de integraal vermogensbeheerder.

Transparantie

Pensioenfonds Vervoer vindt het belangrijk transparant te zijn over hoe zij heeft gestemd op aandeelhoudersvergaderingen. Op de website van het pensioenfonds is terug te vinden hoe er per aandeelhoudersvergadering en per agendapunt is gestemd. In het geval dat het pensioenfonds tegen een agendapunt heeft gestemd, is een toelichting gegeven. Daarnaast wordt in de MVB halfjaarverslagen en via Rapportages Stemgedrag gerapporteerd over de resultaten van het stembeleid.

3.3. Uitsluitingsbeleid

In bepaalde situaties kiest Pensioenfonds Vervoer ervoor om landen of bedrijven uit te sluiten van de beleggingsportefeuille. Uitsluiten betekent dat Pensioenfonds Vervoer in een bedrijven of overheden bij voorbaat niet wil of mag beleggen. Bij de uitsluitingen van bedrijven hanteert het pensioenfonds onder andere een aantal criteria, die in het verlengde liggen van de MVB-overtuigingen:

- Het bedrijf of product bevordert strafbare of moreel verwerpelijk gedraging, die bijvoorbeeld structureel schade berokkenen aan mens en/of milieu en/of klimaat;
- Na dialoog met een bedrijf is er geen verandering in het gedrag gerealiseerd die de normschending opheft;
- Er is sprake van structurele schending van internationale normen op het gebied van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anti-corruptie;
- Het draagt bij aan de beheersing van de reputatie van Pensioenfonds Vervoer;

Het doel van uitsluiten is beleggingen in specifieke, maatschappelijk controversiële bedrijven of overheden te weren. Pensioenfonds Vervoer past het uitsluitingsbeleid toe op aandelenmandaten en bedrijfs- en staatsobligatiemandaten.

3.3.1 Uitsluiten van landen

Pensioenfonds Vervoer sluit overheden uit als de Verenigde Naties majeure/substantiële sancties tegen de centrale overheid van één bepaald land hebben ingesteld. Over het algemeen schenden de overheden van dergelijke landen systematisch de fundamentele mensenrechten van hun burgers. Uitsluiting van overheden past het pensioenfonds toe op alle aan deze overheid direct gerelateerde beleggingsinstrumenten, zoals staatsobligaties. Ook obligaties van aan de staat gerelateerde instanties en lagere overheden van het desbetreffende land vallen onder de uitsluiting.

3.3.2 Uitsluiting van bedrijven

Pensioenfonds Vervoer onthoudt zich van beleggingen als daardoor strafbare of moreel verwerpelijke gedragingen worden bevorderd die op grond van het nationale of internationale recht zijn verboden of niet passen in door Nederland ondertekende breed gedragen internationale verdragen. Dit geldt voor zowel de aandelen- als de bedrijfsobligatie portefeuilles.

Ondernemingen die de internationale normen schenden

Ondernemingen die op structurele basis internationale normen schenden zoals op het gebied van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anti-corruptie worden uitgesloten. Pensioenfonds Vervoer spreekt van een structurele schending wanneer de schending ook na dialoog, na ten minste twee jaar, nog altijd niet (in voldoende mate) is opgeheven. Het gaat hier om normen zoals genoemd in de uitgangspunten van het *UN Global Compact*, *OESO richtlijnen voor multinationale ondernemingen* en de *UN Guiding Principles on Business and Human Rights*, zoals aangegeven van paragraaf 1.3. Pensioenfonds Vervoer neemt in dit kader de volgende elementen mee in de afweging om een onderneming uit te sluiten:

- ernst van de schending;
- bereidheid van onderneming om in dialoog te gaan met Pensioenfonds Vervoer, en
- de maatregelen die de onderneming treft om de schending op te heffen.

Controversiële wapens

Pensioenfonds Vervoer vindt wapens controversieel als deze wapens onevenredig veel leed en slachtoffers veroorzaken en geen onderscheid maken tussen burgerdoelen en militaire doelen. Controversiële wapens veroorzaken ook na afloop van het conflict veel slachtoffers en ontwrichten de economie en maatschappij. Het gaat hierbij om nucleaire, biologische en chemische wapens, landmijnen en clustermunities. Zie bijlage 2.

Tabak

Pensioenfonds Vervoer kiest er voor om tabaksproducenten uit te sluiten van beleggingen¹⁰. Naar aanleiding van een deelnemersonderzoek heeft het pensioenfonds besloten niet langer te willen beleggen in tabaksproducenten.

Steenkolen en teerzanden

Pensioenfonds Vervoer hanteert een restrictief beleid¹¹ ten aanzien van steenkool. Het steenkoolbeleid is gericht op het delven en het gebruik van thermische steenkool (inclusief bruinkool, bitumen, antraciet en stoomkolen). Ondernemingen worden uitgesloten van belegging indien:

- a. De omzet van een onderneming voor meer dan 30% afkomstig is uit steenkool gerelateerde activiteiten. De winning van thermische steenkool (inclusief bruinkool, bitumineuze, antraciet en stoomkolen) en de verkoop ervan aan externe partijen zijn relevant bij het bepalen van de aan steenkool gerelateerde omzet. Inkomsten uit kolenhandel worden vanwege databeperkingen vooralsnog niet meegenomen in deze berekening.
- b. De omzet van een onderneming voor meer dan 30% afkomstig is van elektriciteitsopwekking uit thermische steenkool (inclusief bruinkool, bitumineuze, antraciet en stoomkolen).

Pensioenfonds Vervoer hanteert tevens een restrictief beleid ten aanzien van teerzanden¹². Ondernemingen worden uitgesloten van belegging als de omzet van een onderneming voor meer dan 30% afkomstig is uit teerzand gerelateerde activiteiten.

¹⁰ Dit beleid wordt begin 2021 geïmplementeerd.

¹¹ Dit beleid wordt begin 2021 geïmplementeerd.

¹² Dit beleid wordt begin 2021 geïmplementeerd.

3.4. Doelinvesterings

Pensioenfonds Vervoer wil met maatschappelijke doelinvesterings positief bijdragen aan de oplossing van sociale - en milieuproblemen, in combinatie met het behalen van financieel rendement tegen een aanvaardbaar risico. De definitie van Pensioenfonds Vervoer van maatschappelijke doelinvesterings zijn investeringen die aannemelijk positief bijdragen aan het verwezenlijken van de Sustainable Development Goals.

3.5. Massaschade claims

Een massaschadeclaim is een juridische mogelijkheid om geleden schade te verhalen. Dit kan bijvoorbeeld voorkomen op het moment dat een bedrijf, waarin het fonds heeft belegd, onjuiste gegevens aan beleggers heeft verstrekt. Doorgaans is het proces om een massaschadeclaim te voeren zeer langdurig en tijdrovend, terwijl specialistische juridische kennis nodig is. Dit beleidsonderdeel is alleen van toepassing op situaties waar een massaschadeclaim mogelijk is en is niet van toepassing op andere mogelijke juridische procedures. Bij massaschadeclaims is er een onderscheid tussen claims op basis van een opt-out systeem en claims op basis van een opt-in systeem. In geval van opt-out claims, wordt achteraf bepaald of een schadeclaim geïnd wordt. In geval van opt-in claims treedt Pensioenfonds Vervoer op als dagende partij. Pensioenfonds Vervoer hanteert daarbij een afwegingskader waarbij onder andere gekeken wordt naar de grootte van de betreffende beleggingspositie, de geleden schade, slagingskans en reputatie.

Opt-out: Innen schadevergoeding	Opt-in: Geen dagende partij, tenzij
<p>Als er bij een opt-out massaschadeclaim éénmaal een definitieve uitspraak is, dan kunnen alle beleggers die daarvoor in aanmerking komen en die in een bepaalde periode de aandelen van het bedrijf aanhielden, aanspraak maken op de schadevergoeding. Deze beleggers hoeven daarvoor niet zelf bij het proces betrokken te zijn geweest of zelf een apart proces te voeren.</p> <p>Het innen van de schadevergoeding is doorgaans eenvoudig en een zuiver administratief proces. Pensioenfonds Vervoer int toegekende massaschadeclaims en ziet dergelijke claims als een belangrijk instrument om een deel van eventueel geleden schade terug te kunnen vorderen.</p> <p>Pensioenfonds Vervoer werkt hiervoor samen met partijen die hierin gespecialiseerd zijn.</p>	<p>Pensioenfonds Vervoer treedt in principe niet op als dagende partij (opt-in claims) tenzij de belangen en de verantwoordelijkheid van het pensioenfonds opwegen tegen de kosten.</p> <p>Als het fonds optreedt als dagende partij dan zal het fonds zich ervoor inzetten dat een financiële schadeclaim vergezeld gaat van een claim voor positieve veranderingen, zoals bepaalde aanpassingen aan de corporate governance van een bedrijf.</p> <p>Pensioenfonds Vervoer weegt bij de beslissing om al dan niet op te treden als dagende partij de belangen en de verantwoordelijkheid van het pensioenfonds af tegen de verwachte kosten. Belangrijke criteria in deze afweging zijn de geschatte hoogte van de geleden schade, de omvang van het belang dat Pensioenfonds Vervoer, of het pensioenfonds tot de groep van allergrootste aandeelhouders van het bedrijf behoort en de verwachte kosten, tijd en opbrengsten van het voeren van een eventuele rechtszaak.</p>

4. Specifiek MVB beleid illiquide beleggingscategorieën

4.1. Vastgoed

Vastgoed kent als specifieke sector een eigen dynamiek als het gaat om duurzaamheid. Pensioenfonds Vervoer belegt met name in direct Nederlands vastgoed en beleggingsfondsen die direct in Nederlands vastgoed beleggen. Bij (her)ontwikkelen en regulier onderhoud van panden waarin Pensioenfonds Vervoer direct belegt, wordt daar waar mogelijk de duurzaamheid van deze panden verbeterd. Dat geldt ook voor de aankoop van objecten. Indien een pand bij aankoop niet duurzaam is, dan kan een aankoop alleen doorgang vinden indien verduurzaming van het pand onderdeel van het aankoopvoorstel is. Duurzaamheid van de portefeuilles van de beleggingsfondsen is een speerpunt dat regelmatig onder de aandacht van de beheerder gebracht wordt. Zowel beheerders van directe beleggingen als beheerders van de vastgoedfondsen worden geacht hierover te rapporteren. Daarnaast dienen de portefeuilles onderdeel van het GRESB¹³ universum te zijn. Andere elementen die Pensioenfonds Vervoer meeneemt in de beoordeling van vastgoedfondsen zijn SDG's, energie labels en hoe het vastgoedfonds bijdraagt aan de doelstellingen van het klimaatakkoord van Parijs.

4.2. Hypotheken

Pensioenfonds Vervoer belegt in Nederlandse hypotheken. De beleggingen vinden veelal plaats via beleggingsfondsen. In het geval van beleggingsfondsen kan Pensioenfonds Vervoer niet zijn eigen MVB-beleid toepassen. Dit kan wel wanneer er belegd wordt via collectieve mandaten. Het toepassen van MVB instrumenten voor deze beleggingscategorie is overigens beperkt.

Binnen één van de beleggingsfondsen wordt de optie geboden om bij een hypothecaire lening tot 106% te lenen voor energiebesparende maatregelen. Daarnaast zijn dwarsdoorsnedes van de portefeuille mogelijk op basis van de CO₂ footprint en energie labels. Verder geeft het beleggingsfonds bestaande hypotheekklanten inzicht in mogelijkheden tot verduurzaming.

5. Rapportage en verantwoording

Pensioenfonds Vervoer vindt het belangrijk om transparant te zijn over de verantwoord beleggen activiteiten die het pensioenfonds onderneemt. Het fonds rapporteert twee keer per jaar over invulling en uitvoering van het MVB-beleid. In deze rapportages worden recente ontwikkelingen benoemd en geven we aan hoe invulling is gegeven aan de thema's en de MVB-instrumenten: uitsluiten, engagement en stemmen. U vindt de volgende rapportages op de website van Pensioenfonds Vervoer:

- Halfjaarverslagen Maatschappelijk Verantwoord Beleggen
- Verantwoording over hoe Pensioenfonds Vervoer heeft gestemd op aandeelhoudersvergaderingen
- Verslag Verantwoord Betrokken Aandeelhouderschap
- Kwartaalrapportages stemgedrag

¹³ Global Real Estate Sustainability Benchmark (GRESB)

6. Uitwerken van thema's van Pensioenfonds Vervoer

6.1. Thema Werknemersrechten

Context

Pensioenfonds Vervoer heeft gekozen voor het thema Werknemersrechten. The Declaration of Fundamental Principles and Rights at Work van de International Labour Organisation (ILO) vormt de basis voor de invulling van het thema Werknemersrechten. In deze verklaring zijn fundamentele werknemersrechten beschreven, onder meer over het recht op vereniging, het verbod op discriminatie op de werkvloer, het verbod op gedwongen arbeid en het afschaffen van kinderarbeid. Binnen het UN Global Compact is uitgewerkt hoe ondernemingen deze arbeidsnormen moeten respecteren. Ook de onderliggende principes van SDG 8 'Eerlijk werk en economische groei' hebben de bovenstaande doelstellingen centraal staan.

Doelstelling

De doelstelling van Pensioenfonds Vervoer is om met de inzet van de verschillende MVB instrumenten bij te dragen tot het voorkomen en/of verminderen van schendingen van werknemersrechten door ondernemingen waarin het pensioenfonds belegt.

Instrumenten

Dialogo voeren met ondernemingen

Pensioenfonds Vervoer voert de dialoog met ondernemingen die de uitgangspunten van het *UN Global Compact* (waaronder de arbeidsnormen van de ILO), de *OESO richtlijnen voor multinationale ondernemingen* of de *UN Guiding Principles on Business and Human Rights*, schenden of dreigen te schenden. Daarbij wordt specifiek aandacht besteed aan het thema arbeidsnormen waar het thema werknemersrechten onder valt. Het gaat bijvoorbeeld om onderwerpen zoals het recht op collectieve onderhandeling en veiligheid van werknemers. Daarnaast voert Pensioenfonds Vervoer door middel van het Thematische engagement programma dialogen met ondernemingen die actief zijn in specifieke sectoren, ketens of regio's waarvan we de risico's op arbeidsnormenschendingen hoog inschatten. Hierbij identificeren wij de best-practices in de markt/sector en sporen wij achterblijvers via de dialoog aan om deze best-practices (op onderdelen) te adopteren. Een van de thema's is bijvoorbeeld Human Capital.

Uitsluitingen

Binnen het uitsluitingsproces van Pensioenfonds Vervoer is ook aandacht voor ondernemingen die de arbeidsnormen (waaronder de werknemersrechten) ernstig en structureel schenden. Pensioenfonds Vervoer hanteert hiervoor een robuust proces waarin de ernst van schending, bereidheid van onderneming om in dialoog te gaan met Pensioenfonds Vervoer en de maatregelen die de onderneming treft om de schending op te heffen, meewegen in de besluitvorming om een onderneming uit te sluiten.

Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen

Het stemmen op aandeelhoudersvergaderingen is een belangrijke manier om invulling te geven aan de rol van betrokken belegger en om invloed uit te oefenen op ondernemingen. Naast onderwerpen als de benoeming van bestuurders, het goedkeuren van de jaarrekening, beloningsbeleid en de uitgifte van aandelen staan er steeds vaker aandeelhoudersvoorstellen op de agenda. Aandeelhoudersvoorstellen gerelateerd aan arbeidsnormen zijn bijvoorbeeld de oproep tot diversiteit bij de benoeming van leden van het bestuur, rapportage over het aantal (dodelijke) ongevallen op de werkvloer en een oproep tot beleid en rapportage ter voorkoming van discriminatie op de werkvloer. Pensioenfonds Vervoer heeft in het stembeleid extra oog voor arbeidsnormen gerelateerde agendapunten. Daarnaast dient het pensioenfonds waar relevant en realistisch zelf aandeelhoudersresoluties (mede) in bij ondernemingen waar materiële arbeidsnormenkwesties spelen.

Integratie in het beleggingsproces

Binnen de beleggingsprocessen wordt rekening gehouden met ESG. Arbeidsnormen maken een integraal onderdeel uit van de Sociale-pijler. Pensioenfonds Vervoer heeft specifieke ESG-benchmarks ontwikkeld voor een aantal aandelenmandaten. Hierin staan ook de werknemersrechten centraal: de portefeuille moet ieder jaar 10% beter scoren op gebied van werknemersrechten dan de wereldwijde aandelenindex.

6.2. Thema Beloningsbeleid

Context

Pensioenfonds Vervoer streeft – op de lange termijn - beloningen na die in positieve zin bijdragen aan een duurzame maatschappij voor mens en milieu. Pensioenfonds Vervoer wil daarom tegengaan (voor zover wij daar invloed op hebben) dat een beloningsbeleid:

1. leidt tot buitensporige beloningen;
2. het nemen van onverantwoorde risico's aanmoedigt;
3. de korte termijn boven de lange termijn plaatst of aanleiding is voor andere belangenconflicten.

Doelstelling

De invloed die Pensioenfonds Vervoer kan uitoefenen op het beloningsbeleid van externe partijen, veelal grote en internationale organisaties, is beperkt. Pensioenfonds Vervoer wil echter een bijdrage leveren aan de discussie over beloningen in de top van het bedrijfsleven en de financiële sector.

Instrumenten

Het pensioenfonds is van mening dat aandeelhouders in het algemeen meer stelling moeten nemen over de hoogte en inhoud van beloningspakketten. Idealiter heeft elke onderneming een beloningsbeleid dat past bij een beleid dat gericht is op een duurzame samenleving en een duurzaam rendement op de lange termijn, ook wel langetermijnwaardecreeatie genoemd.

Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen

Het stemmen op aandeelhoudersvergaderingen is een belangrijke manier om invloed uit te oefenen op ondernemingen. Naast onderwerpen als de benoeming van bestuurders, het goedkeuren van de jaarrekening, en de uitgifte van aandelen is het beloningsbeleid steeds vaker een onderwerp waar aandeelhouders op mogen stemmen. Door de invoering van de Shareholders Rights Directive II hebben aandeelhouders ten minste een adviserende stem bij het goedkeuren van het beloningsverslag en een goedkeurende stem bij het vaststellen van het beloningsbeleid voor de bestuurders van de ondernemingen. In het stembeleid van Pensioenfonds Vervoer is specifiek aandacht voor beloningsbeleid. Zie tevens bijlage 1.

Dialog voeren met ondernemingen

In aanloop van het stemseizoen in Nederland worden aandeelhouders geconsulteerd over eventuele wijzigingen in het beloningsbeleid van Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen. Via het Nederlandse corporate governance platform Eumedion worden, samen met andere institutionele beleggers, gesprekken gevoerd, o.a. over het beloningsbeleid. Pensioenfonds Vervoer is lid van Eumedion en laat zich hier vertegenwoordigen door de ESG-dienstverlener.

Daarnaast voeren wij dialoog met ondernemingen op het gebied van leefbaar loon. Een leefbaar loon is een loon waarmee een werknemer kan voorzien in basisbehoeftes van zijn of haar gezin; van voeding, gezondheidszorg, kleding, huisvesting tot scholing. Met name de ondernemingen in kledingindustrie en de supermarktbranche vallen binnen het engagementprogramma leefbaar loon.

Beloningsbeleid van externe partijen

Bij de selectie van externe partijen, zoals vermogensbeheerders toetsen we expliciet het beloningsbeleid en nemen de uitkomsten mee in de beoordeling. Het beloningsbeleid dient transparant te zijn in de zin dat de

methodiek en controleerbaarheid voldoende is gewaarborgd. Het beloningsbeleid voldoet aan, de voor de organisatie relevante, wet- en regelgeving.

Naast de keuze om wel of niet voor een bepaalde partij te kiezen, kan de vergoeding die het pensioenfonds betaalt, weliswaar indirect, ook van invloed zijn op het beloningsbeleid van een dienstverlener. Daarom streeft het pensioenfonds ernaar om alleen vaste vergoedingen te betalen¹⁴. Dat betekent dat we geen vergoeding geven die gerelateerd is aan het gerealiseerde rendement.

6.3 CO2/Klimaatverandering *(invulling afhankelijk resultaten project klimaatrisico's 2020-2021)*

Context

Tijdens de klimaatconferentie van de Verenigde Naties in Parijs eind 2015 (COP21) bereikten de bijna 200 deelnemende landen overeenstemming over een bindend klimaatakkoord. Daarmee moet de uitstoot van broeikasgassen worden teruggedrongen en de opwarming van de aarde worden beperkt tot maximaal 2°C met 1,5°C als streefwaarde. De wereldwijde broeikasgasuitstoot moet op basis van het klimaatakkoord in 2050 met 95 procent zijn teruggebracht ten opzichte van 1990. Voor de 1,5°C-doelstelling komt dit neer op een emissiereductie van meer dan 100%.

Doelstelling

De doelstelling van Pensioenfonds Vervoer is om met de inzet van de verschillende MVB instrumenten bij te dragen tot het reduceren van de CO₂ uitstoot van ondernemingen waarin het pensioenfonds belegt.

Instrumenten

Dialogo voeren met ondernemingen

Pensioenfonds Vervoer stelt zich op als betrokken belegger en brengt CO₂-reductie en klimaatverandering als thema naar voren in zijn engagementbeleid. De dialoog met ondernemingen zal waar mogelijk en realistisch gericht zijn op het verhogen van bewustzijn ten aanzien van klimaatrisico's en de afspraken uit het klimaatakkoord van Parijs, het bereiken van gedragsverandering en het verhogen van transparantie. Het doel van de dialoog is om:

- Geselecteerde bedrijven te bewegen om een lange termijn klimaatstrategie te formuleren waarbij ze rekening houden met strategische en financiële risico's en kansen als gevolg van klimaatverandering, zoals veranderingen in beleid, mogelijke invoering of verhoging van een CO₂-prijs, markt- en technologische ontwikkelingen. Deze komen idealiter naar voren door een gedegen onderbouwde risicoanalyse en het opstellen van een 2°C scenario.
- Kennis en expertise ten aanzien van klimaatverandering binnen besturen te bevorderen met als doel de financiële risico's van klimaatverandering te beheersen en emissiereductiedoelen te integreren in de belangrijkste prestatie-indicatoren van het management.
- Ondernemingen te bewegen transparanter te rapporteren over de financiële risico's van klimaatverandering. Waarbij van ondernemingen wordt verwacht dat ze zich committeren aan meetbare doelen rondom klimaat, energie-efficiëntie en dat ondernemingen zich verbinden aan wetenschappelijk onderbouwde doelstellingen ('Science Based Targets');
- De absolute uitstoot van broeikasgassen vanuit de eigen bedrijfsvoering, de keten, de geproduceerde producten en geleverde diensten en afkomstig van de werknemers te verminderen;
- De ontwikkeling van producten en activiteiten die de uitstoot van broeikasgassen verminderen en inkomsten genereren voor een onderneming te stimuleren.

¹⁴ per deelnemer, per handeling of per euro belegd vermogen

Uitsluitingen

Pensioenfonds Vervoer hanteert een restrictief beleid ten aanzien van steenkool. Het steenkoolbeleid is gericht op het delven en het gebruik van thermische steenkool (inclusief bruinkool, bitumen, antraciet en stoomkolen). Ondernemingen worden uitgesloten van belegging indien:

- a. De omzet van een onderneming voor meer dan 30% afkomstig is uit steenkool gerelateerde activiteiten. De winning van thermische steenkool (inclusief bruinkool, bitumineuze, antraciet en stoomkolen) en de verkoop ervan aan externe partijen zijn relevant bij het bepalen van de aan steenkool gerelateerde omzet. Inkomsten uit kolenhandel worden vanwege databeperkingen vooralsnog niet meegenomen in deze berekening.
- b. De omzet van een onderneming voor meer dan 30% afkomstig is van elektriciteitsopwekking uit thermische steenkool (inclusief bruinkool, bitumineuze, antraciet en stoomkolen).

Pensioenfonds Vervoer hanteert tevens een restrictief beleid ten aanzien van teerzanden. Ondernemingen worden uitgesloten van belegging als de omzet van een onderneming voor meer dan 30% afkomstig is uit teerzand gerelateerde activiteiten.

Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen

Het stemmen op aandeelhoudersvergaderingen is een belangrijke manier om invulling te geven aan de rol van betrokken belegger en om invloed uit te oefenen op ondernemingen. Het onderwerp klimaatverandering staat steeds vaker op de agenda van de aandeelhoudersvergaderingen. Zo wordt steeds vaker het behalen klimaatdoelstellingen gekoppeld aan het beloningsbeleid. Pensioenfonds Vervoer verwacht dat deze ontwikkeling verder zal toenemen. Daarnaast blijft het aantal aandeelhoudersvoorstellen gerelateerd aan klimaatverandering stijgen. De onderwerpen liggen vaak in het verlengde van de bovengenoemde engagement doelstellingen en zijn gericht op transparantie, stellen van ambitieuze klimaatdoelstellingen en het meenemen van klimaatverandering in de strategie.

Waar nodig en mogelijk zal Pensioenfonds Vervoer het stem- en agenderingsrecht proactief gebruiken om bovenstaande punten kracht bij te zetten in de praktijk.

Integratie in het beleggingsproces

Binnen de beleggingsprocessen wordt rekening gehouden met ESG. Pensioenfonds Vervoer heeft specifieke ESG-benchmarks ontwikkeld voor een aantal aandelenmandaten. Hierin staan ook CO₂ reductie centraal: de CO₂ uitstoot van de ondernemingen ieder jaar 10% lager moet zijn dan de wereldwijde aandelenindex voor ontwikkelde landen.

Klimaatrisico's in beleggingsprocessen

Pensioenfonds Vervoer heeft een onderzoek laten uitvoeren naar Klimaatrisico in beleggingsportefeuilles door de Rotterdam School of Management waarbij de verschillen methoden onderzocht zijn voor het meten van klimaatrisico's. De uitgangspunten en aanbevelingen in dit rapport (en andere wetenschappelijke inzichten) zullen de aankomende periode gebruikt worden om klimaatrisico's te identificeren. Naar aanleiding van de bevindingen zal het beleid rond CO₂ en klimaatverandering verder ontwikkeld worden.

Bijlage 1: Stembeleid Pensioenfonds Vervoer

Hieronder staan de belangrijkste en terugkerende onderwerpen waarover kan worden gestemd op aandeelhoudersvergaderingen. De onderwerpen zijn ondergebracht in zes categorieën.

1. Operationele agendapunten

Deze categorie heeft betrekking op agendapunten ten aanzien van financiële rapportages, dividenduitkeringen, de (her)benoeming van accountants en de goedkeuring van accountantskosten. Wanneer statutaire wijzigingen worden voorgesteld, komen de rechten van aandeelhouders vaak in het geding.

Stembeleid

Wijzigingen van statuten van de onderneming

Wij stemmen tegen het wijzigingen van de statuten van de onderneming wanneer deze de rechten van aandeelhouders kunnen verminderen of beperken, zoals het geval is bij drempels om voorstellen van aandeelhouders op de agenda te zetten, eisen ten aanzien van een verhoogde meerderheid om voorstellen goed te keuren en een hogere drempel om over belangrijke fusies en overnames te laten stemmen.

Accountants

De routinematige inzet van dezelfde accountant voor diensten die niet direct gerelateerd zijn aan het opstellen van de jaarrekening (bijvoorbeeld belastingen, advisering) en die hoger zijn dan de jaarlijkse auditkosten, roepen twijfels op over de vraag of de onafhankelijkheid van de accountant voldoende is gewaarborgd. Daarom stemmen wij tegen de vergoeding van de accountant wanneer de kosten voor andere diensten dan het controleren van de van de jaarrekening gedurende twee opeenvolgende jaren aanzienlijk hoger zijn zonder dat er een goede verklaring voor is.

Uitkering van dividend

Wij stemmen tegen de uitkering van dividend wanneer het dividend excessief is in het licht van de financiële positie van de onderneming. Indien de dividenduitkering consistent lager is dan 30 procent van de winst zonder dat hiervoor een acceptabele verklaring is, stemmen wij ook tegen.

Financiële verslaggeving

Wij zullen voor de goedkeuring van de financiële verslaggeving van een onderneming stemmen wanneer deze tijdig is gepubliceerd en wordt vergezeld door een goedkeurende accountantsverklaring.

2. Kapitaalstructuur

Deze categorie heeft betrekking op alle agendapunten ten aanzien van de uitgifte van extra aandelenkapitaal alsook de vermindering van aandelenkapitaal.

Stembeleid

Aandelenuitgifte

Wij beoordelen de aandelenuitgifte per geval en stemmen na een analyse van de effecten van de 'verwatering'. Zo stemmen wij voor de uitgifte van extra aandelen zonder voorkeursrechten tot een maximum van 20%.

Inkoop van eigen aandelen

Wij stemmen over het algemeen voor verzoeken van ondernemingen om maximaal 10% van uitgegeven aandelen in te kopen. Redenen om tegen te stemmen kunnen liggen in lokale marktregelgeving of bij de inkoop van eigen aandelen om een mogelijke overname te voorkomen.

Loyaliteitsdividend

Wij stemmen tegen elke voorgestelde aandelenuitgifte waaraan extra loyaliteitsdividend is gekoppeld omdat deze de gelijkwaardigheid tussen verschillende groepen aandeelhouders kan aantasten en het dividendrendement voor ons negatief kan beïnvloeden.

Een stem per aandeel

Naleving van het 'one share, one vote'-principe is leidend wanneer wordt gestemd over aandelenklassen met speciale stemrechten. Daarom stemmen wij tegen alle voorstellen die de invloed van minderheidsaandeelhouders kan beperken.

3. Bestuur van de onderneming

Deze categorie heeft betrekking op alle agendapunten over de benoeming van bestuurders en de samenstelling van bestuurscommissies. De bestuurslaag (zowel one-tier als two-tier structuren) moeten in alle jurisdicties zijn samengesteld uit een meerderheid van onafhankelijke bestuurders. Ook moet er een goede mate van de diversiteit binnen het bestuur bestaan op basis van opleiding, ervaring, leeftijd, nationaliteit en geslacht. De bestuurscommissies (audit, remuneratie en nominatie) zijn instrumenteel voor een goed geïnformeerd bestuur en een effectief toezicht op de onderneming.

Een effectief bestuur bestaat uit personen met verschillende profielen en achtergronden. De onderneming moet daarom voldoende informatie over alle huidige bestuursleden en kandidaten delen, zodat aandeelhouders in staat zijn de diversiteit te beoordelen.

Als een best practice zouden de functies van Voorzitter en CEO niet moeten worden gecombineerd, maar bezwaren hierover kunnen worden verminderd. In de praktijk betekent dit dat een leidende onafhankelijke bestuurder (lead independent director) wordt benoemd, dat er voldoende andere onafhankelijke bestuursleden zijn en dat er aanvullend toezicht is, zodat besluitvorming op bestuursniveau evenwichtig en onafhankelijk plaatsvindt.

Stembeleid

Verlenen van décharge

Wij stemmen over het algemeen voor décharge van bestuursleden omdat een tegenstem op dit agendapunt een zwaarwegend instrument is met mogelijk juridische gevolgen. Waar mogelijk, zullen we bij een tegenstem bij het verlenen van decharge op voorhand contact zoeken met de onderneming. Een tegenstem op het verlenen van decharge vindt plaats in geval betrouwbare informatie en zwaarwegende feiten aantonen dat het bestuur zijn verplichtingen niet nakomt.

Onafhankelijke commissies

Wij stemmen tegen de benoeming van een niet-onafhankelijk, niet-uitvoerend bestuurslid wanneer de bestuurscommissie of het bestuur zelf niet in meerderheid onafhankelijk is.

Bestuurstermijn

Wij stemmen tegen de herbenoeming van bestuursleden die langer hebben gediend dan de wettelijke aanstellingstermijn toestaat, waarbij we rekening houden met lokale gebruiken/code. Tenzij het absoluut noodzakelijk is een goed functionerend bestuur te behouden dat anders niet goed in evenwicht zou zijn. Het

moet op het moment van de aanstelling duidelijk zijn dat dit een tijdelijke benoeming is totdat er een opvolger is gevonden.

Te veel bestuurlijke functies

Bestuursleden die in een bovenmatig aantal andere besturen zitting hebben, kunnen rekenen op een tegenstem omdat dit ten koste kan gaan van hun bestuurlijke verplichtingen en hun beschikbaarheid om toezicht op de onderneming te houden. De best practices en wettelijke eisen ten aanzien van het maximum aantal bestuurlijke functies zijn vaak vastgelegd in lokale wetten of corporate governance codes. De onderneming en de bestuurders moeten daarom transparant zijn over het aantal bestuursmandaten en deze gegevens openbaar maken.

Ook moet de benoeming van afzonderlijke bestuursleden mogelijk zijn, in plaats van de benoeming van meerdere bestuursleden in één agendapunt.

Aanwezigheidspercentages

In het jaarverslag moet vermeld staan hoe vaak afzonderlijke bestuursleden aanwezig waren. Er moet een overtuigende verklaring worden gegeven wanneer een bestuurslid bij minder dan 75% van de bestuurs- en commissievergaderingen aanwezig was. Vooral wanneer een bestuurslid zitting heeft in een groot aantal externe besturen, vormen de aanwezigheidspercentages een duidelijke indicatie van de beschikbaarheid voor bestuurlijke verplichtingen.

Gecombineerde voorzitter en CEO

Wij stemmen van geval tot geval over de scheiding van de functies van bestuursvoorzitter en CEO. Het combineren van de twee belangrijke rollen binnen een organisatie verdient niet de voorkeur omdat de onderneming dan mogelijk niet in staat is een evenwicht tussen macht en gezag binnen het bestuur te waarborgen en om te voorkomen dat een concentratie van macht bij één persoon komt te liggen.

Reactie van het bestuur op aandeelhoudersvoorstellen

Er wordt tegen de verantwoordelijke bestuurs- of commissieleden gestemd wanneer het bestuur geen actie heeft ondernomen naar aanleiding van een voorstel van aandeelhouders dat in het voorgaande jaar de steun kreeg van de meerderheid van de aandeelhouders (zie ook categorie 6 over voorstellen van aandeelhouders).

Diversiteit

Wij stemmen tegen de herbenoeming van de voorzitter van de benoemingscommissie (of andere commissieleden, afhankelijk van de situatie) wanneer er geen vrouwelijke bestuursleden zijn. Daarbij houden we rekening met lokale wet- en regelgeving en corporate governance codes.

4. Remuneratie

Deze categorie beschrijft de minimale eisen aan de beloning van bestuursleden of van andere bij naam genoemde medewerkers. Aandeelhouders hebben in de meeste jurisdicties een adviserende of bindende stem over het remuneratierapport en (de uitvoering van) het remuneratiebeleid.

Bij het stemmen op agendapunten met betrekking tot beloningen staat transparantie rondom de prestatiecriteria en de realisatie van de gestelde doelen centraal. De beloning van bestuurders moet een aantoonbare relatie hebben met de prestaties van de onderneming, waarbij de nadruk ligt op het creëren van lange termijn (aandeelhouders)waarde.

Wanneer variabele beloningen worden uitgekeerd bij slechte prestaties van de onderneming, zal altijd tegen worden gestemd. Wanneer er sprake is van ernstige en bewezen controverses, dient de variabele beloning voor dat jaar te worden beperkt om te laten zien dat het de situatie in ogenschouw neemt. Wanneer dat niet

het geval is, zal tegen het voorstel worden gestemd. Ondernemingen moeten daarom een onafhankelijke en effectieve remuneratiecommissie hebben die uitkeringen bij slechte prestaties voorkomt.

Stembeleid

Minimumeisen

Wij hanteren een aantal minimeisen voor de beloning van bestuurders dat in relatie staat tot de prestaties van de onderneming. Wij zullen, zonder lokale normen in de afweging mee te nemen, stemmen tegen een remuneratierapport en/of remuneratiebeleid met:

- Variabele beloningsregeling zonder openbaargemaakte prestatiecriteria;
- Langetermijn variabele beloningsregeling met een prestatieperiode korter dan 3 jaar;
- Bonussen zonder maximum percentage van het basissalaris;
- Beloningen waarbij een hoge mate van vrijheid is bij de toekenning door de remuneratiecommissie of het bestuur;
- Eenmalige discretionaire betalingen aan bestuurders zonder een duidelijke motivering en/of zonder prestatiecriteria, bijvoorbeeld tekengeld of retentiepremie's;
- Voorstellen voor het bekrachtigen van 'golden parachutes' (ontslagvergoedingen), met name wanneer er geen terugvorderingsclausules dan wel verwervingscriteria zijn verbonden;
- Een verhoging van het basissalaris hoger dan het inflatiepercentage, zonder overtuigende motivering.

Vertrekvergoedingen bestuurders

In het geval van een overname van de onderneming of bij voortijdige beëindiging van de bestuurstermijn wordt er tegen vergoedingen gestemd die meer dan éénmaal het basissalaris bedragen of die hoger zijn dan in de lokale markt gangbaar is.

Verhouding tussen variabel en vast inkomen

Wanneer een onderneming onder de Europese Capital Requirements Directive IV richtlijn valt, hebben de aandeelhouders een bindende stem bij het goedkeuren van de maximale verhouding tussen de variabele en vaste beloning. Wij stemmen voor voorstellen met een variabele beloning tot een maximum van 100% van de vaste beloning en stemmen bij voorstellen boven de 100% tegen.

Aandelen uitvoerende bestuurders

Om de beloning van uitvoerende bestuurders en de prestaties van de onderneming in lijn te brengen met de belangen van zowel bestuurders als aandeelhouders, worden uitvoerende bestuurders aangemoedigd om aandelen te kopen tot een vooraf vastgesteld meervoud van het vaste salaris. Echter, leningen van de onderneming aan bestuurders voor het kopen van aandelen worden niet goedgekeurd.

Beloning in aandelen van niet-uitvoerende bestuurders

Hoewel het in sommige jurisdicties veel voorkomt, stemmen wij tegen beloningsvoorstellen die aandelen(opties) toekennen aan niet-uitvoerende bestuurders omdat deze vorm van beloning de onafhankelijkheid van deze bestuurders kan aantasten en (lange termijn) beslissingen kan beïnvloeden.

5. Overige agendapunten

Deze categorie richt zich op alle andere agendapunten waarover kan worden gestemd, zoals fusies en overnames, anti-overnamemechanismen, reorganisaties en transacties met betrokken partijen.

Stembeleid

Fusies en overnames

Wij stemmen van geval tot geval over fusies en overnames. Alhoewel financiële en strategische overwegingen prevaleren, spelen ook de bescherming van de rechten van minderheidsaandeelhouders, mogelijke belangenconflicten en het corporate governance profiel van de onderneming na de fusie of overname een rol.

Beschermingsconstructies

Wij stemmen over het algemeen tegen beschermingsconstructies, vooral wanneer de rechten van aandeelhouders worden aangetast of wanneer de kans op een fusie of overname sterk wordt beperkt.

Transacties met betrokken partijen

Het goedkeuren van commerciële transacties tussen de onderneming en betrokken partijen is van groot belang voor de bescherming van aandeelhouders tegen potentiële belangenconflicten. Wij stemmen van geval tot geval over dergelijke transacties.

6. Voorstellen van aandeelhouders

Aandeelhouders krijgen in veel jurisdicties de mogelijkheid een onderwerp op de agenda voor de aandeelhoudersvergadering te zetten. Sinds 2010 is er sprake van een aanzienlijke toename van het aantal aandeelhouders dat dit instrument inzet om aandacht te vragen voor onderneming specifieke thema's of kwesties.

Voorstellen met betrekking tot ESG factoren

Wij besteden binnen het verantwoord beleggen beleid extra aandacht aan de thema's rond mensenrechten en arbeidsnormen, milieu en klimaat. Deze thema's hebben vaak te maken met *Environment, Social and Governance* (ESG) factoren. Ieder voorstel van aandeelhouders met betrekking tot deze thema's analyseren wij nauwkeurig. Wij zullen echter tegen voorstellen stemmen die te prescriptief of buitenproportioneel belastend zijn (o.a. te strikte deadlines), of onuitvoerbaar zijn gezien de aard van de alledaagse bedrijfsvoering van de organisatie.

Stembeleid

Mensenrechten

Ondernemingen hebben een rol in de maatschappij en kunnen door gedragingen en beleidsvorming mogelijke schendingen van mensenrechten beïnvloeden. Indien een onderneming niet reeds voldoende transparant is over haar mensenrechtenbeleid dan stemmen wij voor het opstellen van dergelijk beleid. Wij stemmen ook voor aandeelhoudersvoorstellen die een onderneming verplichten te participeren in bemiddeling door de OESO bij mensenrechtenschendingen, die wordt gefaciliteerd door het nationale contactpunt van de OESO. Deze zijn niet bindend voor de partijen, maar de bemiddeling en het advies geven een richting in de oplossing van het conflict.

Werknemersrechten

Ondernemingen hebben een rol in de verhoudingen tussen werkgevers en werknemers. Een eerlijke en gelijke behandeling van werknemers kan de lange termijn waarde van de onderneming beïnvloeden. Daarom stemmen wij voor rapportages over het diversiteitsbeleid van de onderneming en rapportages ten aanzien van de diversiteit onder de werknemers (opleiding, ervaring, leeftijd, nationaliteit en geslacht). Ook wordt gevraagd aan ondernemingen om transparantie ten aanzien van de inkomensongelijkheid tussen mannelijke en vrouwelijke werknemers.

Milieu en klimaat

Ondernemingen zijn grote actoren in de samenleving en hebben door hun activiteiten invloed op het milieu en klimaat. Aandeelhoudersvoorstellen gerelateerd aan milieu en klimaat zijn bijvoorbeeld een oproep tot het

uitbrengen van milieurapportages, rapporteren over het opruimen van milieuvuiling, een oproep tot het rapporteren van watergebruik door de onderneming, rapporteren over CO₂ reductie en de voortgang in de energietransitie.

Duurzaamheid als prestatie maatstaf

Wij stemmen voor voorstellen die duurzaamheid als prestatie maatstaf willen opnemen voor de beloning van bestuurders. Dit geldt vooral voor ondernemingen die extra worden blootgesteld aan controverses ten aanzien van duurzaamheid, zoals de mijnbouw- en grondstoffenindustrie. Zoals bij alle beloningsvoorstellen moeten de duurzaamheidscriteria robuust, meetbaar en transparant zijn.

Politieke donaties

Om de normen voor openbaarmaking van bedrijfsuitgaven door ondernemingen en de transparantie in het algemeen te verbeteren, zullen wij voor alle voorstellen tot openbaarmaking van politieke donaties stemmen.

Bijlage 2: Uitsluitingscriteria controversiële wapens

Wapens	Activiteiten onderhavig aan de uitsluitingscriteria
Nucleaire wapens	<ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkeling, testen, productie en onderhoud van nucleaire munitie. • Ontwikkeling, productie en onderhoud van raketten die hoofdzakelijk worden gebruikt voor het overbrengen van nucleaire munitie. • Ontwikkeling, productie en onderhoud van onderzeeboten uitgerust met ballistische raketten.
	<p>Activiteiten <u>niet</u> onderhavig aan de uitsluitende criteria:</p> <p>Ontwikkeling, productie en onderhoud van lanceerplatforms voor conventionele munitie die eventueel ook nucleaire wapens kunnen overbrengen, zoals bommenwerpers.</p>
Chemische wapens	Ontwikkeling, productie en onderhoud van chemische wapens.
Biologische wapens	Ontwikkeling, productie en onderhoud van biologische en toxische wapens.
Antipersoonsmijnen	Ontwikkeling, productie en onderhoud van antipersoonsmijnen
Clustermunitie	<p>Ontwikkeling en productie van clustermunitie met ongeleide ‘sub munitie’ zonder back-up zelfvernietiging ontstekers (raketten, granaten, bommen, etc.) en essentiële onderdelen daarvan.</p> <p>Ontwikkeling en productie van ongeleide sub munitie zonder back-up zelfvernietiging ontstekers.</p>
	<p>Activiteiten <u>niet</u> onderhavig aan de uitsluitingscriteria:</p> <p>Ontwikkeling, productie en onderhoud van lanceerplatforms niet enkel bedoeld voor clustermunitie, zoals vliegtuigen, artillerie en raketwerpers.</p>

Bijlage 3: Uitgangspunten van de Global Compact van de Verenigde Naties

Het UN Global Compact verlangt van ondernemingen dat zij binnen hun invloedssfeer een aantal kernwaarden op het gebied van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anticorruptie omarmen, ondersteunen en uitoefenen. Ondernemingen die het UN Global Compact initiatief onderschrijven, verbinden zich ertoe de onderstaande doelstellingen en waarden te steunen bij het uitvoeren van hun activiteiten:

Mensenrechten

- 1e principe: Ondernemingen dienen binnen de eigen invloedssfeer de internationaal vastgelegde mensenrechten te ondersteunen en te respecteren; en
- 2e principe: er voor te zorgen dat zij niet medeplichtig zijn aan schendingen van de mensenrechten.

Arbeidsnormen

- 3e principe: Ondernemingen dienen de vrijheid van vakvereniging en de effectieve erkenning van het recht op collectieve onderhandelingen te handhaven;
- 4e principe: alle vormen van verplichte en gedwongen arbeid te elimineren;
- 5e principe: zich in te spannen voor de effectieve afschaffing van kinderarbeid; en
- 6e principe: discriminatie met betrekking tot werk en beroep te bestrijden.

Milieu

- 7e principe: Ondernemingen dienen het voorzichtigheidsbeginsel te hanteren met betrekking tot milieukwesties;
- 8e principe: initiatieven te ondernemen om grotere verantwoordelijkheid op milieugebied te bevorderen; en
- 9e principe: de ontwikkeling en verspreiding van milieuvriendelijke technologieën te stimuleren.

Anticorruptie

- 10e principe: Ondernemingen dienen alle vormen van corruptie, inclusief afpersing en omkoping, tegen te gaan.

De principes van het Global Compact zijn gebaseerd op internationale verdragen, onder andere afgeleid van de Universele verklaring van de rechten van de mens, de verklaring van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) inzake de fundamentele arbeidsrechten, en van de verklaring van Rio met betrekking tot milieu en ontwikkeling.

Bijlage 4: Principles for Responsible Investment

In april 2006 zijn door de Verenigde Naties de Principles for Responsible Investment (PRI) gelanceerd. Deze principes zijn inmiddels door meer dan 1,000 institutionele beleggers wereldwijd ondertekend. De zes principes van PRI luiden als volgt:

1. Wij willen ESG onderwerpen integreren in onze beleggingsanalyse en besluitvormingsprocessen.
2. Wij willen een actieve aandeelhouder zijn die ESG onderwerpen integreert in het eigen corporate governance beleid.
3. Wij vragen van ondernemingen waarin we beleggen rapportage op het gebied van ESG onderwerpen.
4. Wij promoten PRI in de financiële sector.
5. Wij werken samen om PRI effectief te implementeren.
6. Wij zullen rapporteren over de activiteiten die wij doen om PRI te implementeren.